

Микола КОТ

Доцент Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук

МУЗИЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ВАДАМИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена актуальній проблемі впливу музичної терапії на корекцію відхилення у психофізичному розвитку дитини. Наведено історію виникнення і запровадження музики як могутнього засобу в лікуванні хвороб людини. У статті розглядається вплив музичного мистецтва, як засобу психофізичного розвитку дітей з інтелектуальною недостатністю та його використання у корекційно-виховному процесі.

У статті подана інформація, яка допоможе корекційним педагогам, батькам зорієнтуватися в сучасних аспектах корекційно-виховної роботи з використанням музичної терапії, у виборі шляхів і способів її використання в подоланні недоліків у психофізичному розвитку дитини.

Ключові слова: мистецтво, музична терапія, корекція психофізичного розвитку, діти з вадами інтелекту.

*Там, де слова безсилі,
найкрасномовніше промовляє музика.*

П. І. Чайковський

Оновлення змісту спеціальної педагогічної освіти засобами музичного мистецтва постає нагальною потребою у розбудові сучасної дефектологічної освіти її навчально-виховного процесу, психофізичного та духовного розвитку дитини.

Особливого значення в цій справі набуває здатність корекційних педагогів, батьків у розумінні спрямованості навчально-виховного процесу зорієнтованого на вирішення практичних завдань корекції вад дитини, інтеграції та адаптації її в суспільне оточення засобами музичного мистецтва.

Серед сучасних корекційно-виховних технологій

роботи з розумово відсталими дітьми вирізняється музико-терапевтична педагогіка, оскільки вона передбачає не тільки особистісно орієнтоване навчання, виховання, розвиток духовного світу дитини, а й її оздоровлення.

Досліджено, що терапія музикою є потужним засобом емоційного впливу на дитину і постає важливим методом, через який корекційний педагог може активізувати пізнавальний та психофізичний розвиток.

Музика – послідовність звуків, що організовані за висотою і в часі та складаються в основному з тонів, на відміну від звукового і шумового сприйняття. Вона осмислена

і має художню форму, ритмічну та мелодійну основу, здатна не тільки радувати слух і розважати, а також лікувати різні хвороби.

Людське тіло у його повному і цілісному обсязі найдосконаліший інструмент, в якому кожна струна має своє неповторне звучання. Розкриваючи ці струни, ми резонансно залучаємо до життя різні грані буття. Знання цього інструменту та уміле його використання перетворює людське життя у безкінечний процес творчості (Інеса Кравченко).

Вивчити можливості і сакральну думку кожної струни, уміти спостерігати, виділяти її із загального фону фальші, дисонанс, досягти частоти звучання та майстерності, імпровізації звучання на цьому інструменті – це основне завдання корекційно-виховної роботи з розумово відсталою дитиною, філігранна робота дефектолога – майстра своєї справи, що має враховувати безліч нюансів, полутонів, думок між словами, паузами та діями. Тоді цей процес стане унікальним і неповторним в його унікальній роботі завдяки використанню музичної енергії – одній з найбільш дійових енергій людського тіла – джерела енергії, що має кожна клітина. Музика прислана служити дитині, тому музична терапія повинна займати важливе місце у психолого-педагогічній корекції вад дитини, сприяти та забезпечувати взаємодію, спілкування із дорослими і товаришами, використовуватись як специфічний інструмент корекційно-виховної роботи з виховання у неї сенсорної та емоційної сфер.

Музичний вплив на людину багатогранний. Впливаючи на органи чуття,

МУЗТЕРАПІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ВЧЕНИХ

Академік В. Г. Кремень зазначав: „Психофізіологічна комфортність музико-терапевтичної педагогіки створює прекрасні можливості використання її для навчання дітей будь-якого віку та стану здоров'я. Заснована на лікувально-оздоровчих властивостях музики, пісні, вона сприяє психоемоційній корекції, гармонізації особистості та міжособистісних стосунків. Широке впровадження музико-терапевтичної педагогіки в навчально-виховний процес є бажаним і своєчасним, адже вона сприятиме вирішенню першочергових педагогічних, медичних та соціальних проблем – зацікавити дітей навчанням, зберегти і зміцнити їхнє здоров'я, збагатити й розвинути духовний світ підрастаючого покоління. А це означає – піднести рівень освіти й оздоровлення нації на якісно новий рівень, тобто поліпшити якість її життя”.

Історія взаємовідносин людини і музики корінням відходить далеко в минуле, до витоків її існування. Важко собі уявити сучасну людину без пісні, музичної творчості. Музична діяльність людини започатковувалась і розвивалась у повсякденній праці, пізнанні природного оточення. Вона в усьому залежала від природи і тому бажала жити з нею у повній злагоді, як до істоти зверталась, обожнювала і одухотворяла її красу. Дедали частіше, через художнє відтворення, удосконалювала свою творчість, визначала своє розуміння краси і добра, набувала потреби відображати свої почуття, уявлення в музичному образі, в пісні, що стало нагальною потребою життя людини, способом його осмислення.

Динамічні види мистецтва в далекому минулому виникали на підґрунті рухових образів, ударів, вигуків супроводів. У цих вправах відтворювався світ поетичних образів людини. Поступово ускладнювався своєрідний фольклорний перебіг певних людських відчуттів, в яких переважав елемент забави, або ж культурно-релігійний чи героїчний перезвук, що слугував забезпеченню бойового успіху у рішенні поставлених завдань.

Вплив музики в житті людини постає всеоб'ємним у віковому просторі діяльності людини, охоплює епохи, раси, дітей, жінок та чоловіків, формує якості слухового відчуття, що вироблені на основі стародавніх звукових сигналів, поступово формуючи в неї музичне мистецтво.

Дослідження вчених засвідчують про те, що існують спроби музичними засобами передати такі якісні характеристики зовнішнього стану предметів, як величина, товщина, світло та ін., що дає можливість об'ємно відчувати світобачення дитиною.

Історичні танці у звуковому супроводі, пісні, з'явилися раніше, ніж членороздільна мова, тому музика постає первісним і вихідним мовленням людства. На цій основі удосконалюється музичний інструментарій, виконавча можливість набуває особливого мистецького підґрунтя та подальшого художньо-естетичного розвитку людини.

Доповненням до музичного інструментарію стали різного роду духові, струнні, ударні музичні інструменти, які виготовлялись із кісток мамонта, оленячих рогів та інших природних елементів. Під ►

музичний супровід, виконувались пісні на честь сонця, святкування весни, нового року. Колядки, шедрівки, веснянки супроводжувались танцювальними церемоніями, театральними постановками. До музичного дійства додавались прикраси – підвіски, намиста, браслети, які життєстверджували красу людських почуттів, їх естетичний розвиток.

Музична культура відіграла і відіграє особливу роль у духовному формуванні людини. Цей природний дар керує нею, породжує тисячі образів, які викликають позитивні емоції, сприяють і активізують її мовленнєву діяльність та пізнавальну активність. Музичній терапії належить важлива роль у володінні почуттями, настроями, активізації емоційної сторони людини, тому в сучасній педагогіці все більшого впровадження набуває термін „музична терапія”, як психотерапевтичний метод, що сприяє корекції вад дитини і використовується як лікувальний засіб у виховній роботі з розумово відсталими дітьми.

Як специфічне мистецтво відображення об'єктивної дійсності музика має особливе значення у розвитку дитини, її морально-етичному, духовному вихованні. Вона відображає дійсність у звукових образах, розкриває і формує внутрішній світ дитини. Впливаючи на внутрішній її стан, здатна активізувати відчуття і роздуми у всіх її найтонших відтінках та багатогранності.

Музика активізує дитину в ігровій діяльності, або ж залучає до співу, не потребує певних вказівок вихователя; використовується як один із стимуляторів мовленнєвого розвитку дитини, формує слухову увагу, ритмічні відчуття, загальну моторику, просторову уяву та інші психічні процеси.

Музичний вплив формує і виховує душу дитини, дає можливість піднятися їй на вищий рівень свідомості, долати вади у розвитку.

Щодо сили впливу на дитину музика найактивніша серед усіх оточуючих образів, оскільки природа звукових хвиль така, що вони напрямують взаємодію з людиною та оточуючою дійсністю. (Так ритмічний звуковий подразник стимулює фізіологічні процеси людського організму як в руховій, так і у вегетативній сфері, а музичні імпульси впливають на ритм нашого мислення та поведінковий характер, глибинні структури мозку, в цілому на весь організм. Музика являється ключем до системної пам'яті людини, і взагалі – через мистецтво людина себе очищує і відновлює).

В Україні музична терапія, як предмет, офіційно не визнана. Не існує система підготовки професійних кадрів з цього напрямку. Багато ентузіастів – психологів, педагогів, лікарів самостійно опановують і впроваджують цей метод. У Києві, музотерапію, як лікувальний метод, використовують в Інституті нетрадиційної медицини, Інституті геронтології, Центрі реабілітації імені О.О. Богомольця та ін. Навчальний курс музикотерапії впроваджений в Інституті мистецтв НПУ імені М.П. Драгоманова, читає професор музикотерапевт, організатор і керівник Київського центру арттерапії і психодіагностики Побережна Галина Іонівна. У програмі курсу широкий аспект проблем з творчості особистості, музичного мистецтва та музичної терапії, активний пропагандист використання музично терапевтичних методів психокорекції вад дитини. Дослідження базується на ►

музика яскравіше, різноманітніше активізує внутрішній світ дитини, змушує співпереживати, здійснює позитивний виховний вплив на полісенсорне сприймання, мовленнєвий розвиток, слухову увагу та пам'ять дитини.

Музика як найкращий вихователь дитини, здатна активно і цілеспрямовано впливати на її психо-фізичний стан з раннього дитинства, позбавляти її від багатьох хвороб та хірургічного втручання, в цілому, від несприятливих побічних ефектів.

Що таке музотерапія і як вона впливає на організм людини, які музичні твори найбільш сприятливі, а які можуть нанести психологічну травму, досліджували педагоги психологи, арттерапевти та ін. (див. врізи).

Активізуючи музично-педагогічний вплив на дитину, можлива реалізація специфічних корекційно-виховних завдань на основі впровадження різних форм музичної терапії, за допомогою різних видів музичного супроводу на підґрунті генетичної, морфологічної і функціональної взаємообумовленості між окремими її видами і взаємозв'язками.

Генетична взаємообумовленість музичного мистецтва розглядає його з позицій соціально-естетичного задоволення, морфологічна розкриває її функціональні взаємозв'язки і їх спільну будову, функціональна – об'єднує різні види музичного матеріалу у педагогічній та корекційно-виховній діяльності, що сприяє цілісному корекційно-виховному впливу на особистість вихованця.

На нашу думку, вибір музичного матеріалу повинен бути індивідуальним у

кожному окремому випадку і впроваджуватись через специфіку індивідуально підібраних для дитини музично-естетичних творів. Корируючий вплив музики постає більш значущим у підлітковому та юнацькому віці, набуває значної сили і здатності ефективніше формувати моральні почуття та поведінку, постає актуальним у сучасному корекційно-компенсаторному процесі, полягає в активізації компенсаторних можливостей дитини шляхом впровадження музично-педагогічних засобів, поступового їх розширення та ускладнення у виховній роботі з розумово відсталими дітьми.

Музично-педагогічна терапія організована як в індивідуальних, так і в групових формах, може проявлятися у трьох видах: рецептивній, інтегративній та активній.

Рецептивний вид – передбачає вплив на дитину у процесі музично-терапевтичного виховання, де вона приймає відносно активну участь у безпосередній дії; **інтегративний** – передбачає поєднання *рецептивної* і *активної* музичної терапії.

Впровадження різних видів музично-педагогічної терапії сприятиме самопізнанню і самоствердженню дитини, розширить зону її найближчого розвитку, стане одним із методів психотерапевтичної роботи, яка охоплює всі види музичного мистецтва, сприятиме позитивним змінам в емоційному, інтелектуальному та особистісному її розвитку. Специфічними завданнями постає корекція психофізичного розвитку, подолання соціальної ізоляції, підвищення самооцінки, реалізація духовного потенціалу дитини.

Принцип музичного супроводу може бути викорис-

можливостях музики, що здатна милозвучно впливати на організм дитини, а її терапевтична дія покращує загальний стан дитини, виліковує від широкого загалу хвороб без хірургічного втручання та несприятливих побічних процесів.

Психологічний вплив заключається в тому, що мелодії викликають позитивні емоції, навіюють приємні спогади, покращують настрій людини, фізіологічні здатності музичного ритму стимулюють роботу окремих ділянок кори головного мозку.

Кожний інструмент має свій арсенал звуків. Особливо впливають на людину, наприклад: струнні інструменти (гітара, скрипка, арфа, віолончель) сприяють оздоровленню серцево-судинної системи, нормалізується тиск; флейта покращує роботу дихання; звуки кларнета активізують діяльність печінки; баян та акордеон гармонізують психіку та травлення; орган впливає на енергетичні шляхи і стимулює мозкову діяльність; ударні інструменти відновлюють ритм серця та стимулюють кровоносну систему. Високочастотне музичне звучання покращує слух і пам'ять, стимулює мислення.

Особливі властивості набуває музична терапія в лікуванні різних хвороб людини. Про її лікувальні можливості та використання згадується у Біблії (Перша книга, гл. 16, 15-23), яка описує позитивний лікувальний вплив музики на людину.

У свій час мислитель Сократ звертав увагу на унікальні лікувальні властивості музики, рекомендував використовувати різні звукові тембри музичних інструментів та пропонував слухати їх людям, хворим на емоційні вади, а першим філософом, який обґрунтував науково лікувальний ефект музичного впливу, був Піфагор.

У працях Аристотеля також зустрічається думка корегуючого впливу музики на людину, яка звільняє її від негативного почуття, сприяє її очищенню від конфлікту, активізує самоочуття, знімає стресовий стан. У стародавньому Єгипті лікарі під музичний супровід приймали роди у вагітних жінок. Неперевершений Авіценна пропагував і використовував музику, лікуючи хворих людей. Гіппократ практикував музотерапію і зціляв хворих епілепсією та страждаючих безсонням. У Китаї лікарі практикували лікування музикою від будь-яких хвороб та вписували „музичні” рецепти, що могли впливати на хворий орган людини враховуючи специфічні особливості кожного.

Французький психіатр Ескіроль використовував музичну терапію у психотерапевтичних закладах, де її вплив міг бути доступним у лікуванні дітей з психічними вадами, враховуючи вікові особливості дитини.

Лікувальний вплив музики на людину, яка здатна змінювати душевний і фізичний її стан, знали в стародавньому Єгипті, Римській імперії, Греції та інших географічних широтах.

На превеликий жаль, древній досвід і традиції впливу музики на людину були втрачені. Лише в XX столітті починається відродження музико-терапевтичної практики.

Особливості і можливості впливу музики на свідомість дитини, ефективну позитивну її дію відзначали психологи Японії, які створили наукові центри з підготовки лікарів-музикотерапевтів, де осо- ▶

близького значення надавалося розробці спеціальних методик, виконавської майстерності та техніки гри на музичних інструментах, підбору звукового ряду і відповідного тембру інструментів його впливу на дитину.

Слід зазначити досягнення у цій сфері німецьких вчених, які відкрили можливості слухового знеболювання музичною терапією. Завдяки її використанню була проведена значна кількість складних операцій щелепно-ротової порожнини без місцевої анестезії, що надало можливості хворим спілкуватися з оточуючими людьми. Музика використовується в якості анестезії в стоматології (створена музична бормашина „Аудіак”), а також при пологах та в інших випадках при знеболюванні хворого.

Музичну терапію пропонують використовувати вагітним жінкам. Прослуховування підібраних музичних композицій сприятиме формуванню творчих можливостей майбутньої дитини, стимулюватиме нормальний її розвиток.

Унікальні приклади лікування дитячого церебрального паралічу наводить газета „Факти”, від 28 квітня 2006 р., яка повідомляє, що „12-річна Аня, що страждала ДПП, завдяки музичним заняттям, навчилася ходити, танцювати і стала переможницею чотирьох міжнародних конкурсів”. А знаменитий французький актор Жерар Депардьє позбавився від заїкання за 3 місяці, щоденно прослуховуючи, за порадами лікаря, музику Моцарта.

Лікувальні властивості музики позитивно впливають на розвиток аутичних дітей і людей з обмеженими можливостями (затримка психічного розвитку, глухота, сліпота), а також сприяють їх адаптації в соціальному оточенні. Значну роль відіграє логоритміка в роботі сурдопедагога та логопеда. Напрацьований досвід з формування почуття ритму у розумово відсталих дітей, а також навчання гри на музичних інструментах дітей, що мають зорові порушення і інші заходи з використання музотерапії у корекційній роботі з такою категорією дітей.

Музика активно впливає на функції усіх життєво важливих фізіологічних систем, інтенсивність різних фізіологічних процесів, дихання, на серцево-судинну систему, кровообіг. Призводить також, до деяких гормональних і біохімічних змін дитини.

Людський організм являє собою своєрідний „оркестр”: биття серця, циркуляція крові; мікрохвильовий каркас людини має свій унікальний ритм та коливання. Взаємодіючи із зовнішніми коливаннями і поєднуючись з ними, створюють злагодженість у роботі відповідних органів, а якщо звукові коливання не співпадають, можливий серцевий спазм, порушуватиметься мозкова діяльність, або ж наступить стресовий стан.

Сучасні підходи до впливу музики на людину визначають у трьох рівнях: *фізіологічний* – коли мурашки бігають по тілу – результат виділення ендорфінів, гормонів задоволення; *душевний* – музика породжує емоції, змінює настрій людини, якщо сумно, підсилює сум, навпаки, життєстверджуюча, підбадьорює; *духовний* – пробуджує творчі сили.

Наукові дослідження свідчать про те, що музика виконує різні функції, з однієї сторони вводить у реальність буття дитину, з іншої сторони дає можливість реалізувати компенсаторні можливості, ►

таний під час проведення різних виховних заходів; читання літературних творів, що допоможе розвивати пізнавальну активність дитини, підсилить емоційно-моральну сторону щодо прочитаного; підбір доступного музичного супроводу, який емоційно та духовно близький і практично доступний дитині. Використовуючи музичний супровід, вихователю необхідно особисто звертати увагу на емоційний стан учня, активізуючи увагу на прочитаний текст, підсилений музичним супроводом, що забезпечить формування духовної спрямованості, потребу до розвитку пізнавальної активності учня.

На основі емоційного сприйняття і усвідомлення літературного образу в учня важливо формувати початкові життєві прояви, коригувати спостережливості, вміння співставляти окремі явища дійсності з враженнями, отриманими від музичного супроводу. Підбираючи музичний твір, у корекційних цілях необхідно звертати увагу на емоційно-образний зміст твору, використання музичних інструментів, тематичну спрямованість, текстовий матеріал пісні чи п'єси, жанр багатоголосних пісень.

Використовуючи музичну терапію з учнями, педагогові важливо використовувати колір. Кольорові асоціативні уявлення, виникаючи під час музичного супроводу, активізують розвиток фантазії, сприяють духовному розвитку учнів.

Сучасними дослідженнями виявлені алгоритми перекладення музичних звуків у кольори на основі семи основних звуків (в октаві) і сім кольорів веселки, що свідчить про взаємовідповідність впливу кольору й музики на дитину.

Під час прослуховування музичного твору, як свідчать дослідження, учні мріють, фантазують, придумують різні кольорові образи. На пропозицію вихователя передати свої почуття розповіддю чи малюнком, більшість учнів вибирали малюнок. Тож кольорові засоби передачі образів у музичному супроводі доступніші ніж словесні і можуть активно використовуватись.

Також встановлено, що за допомогою *слухових* аналізаторів дитина засвоює **15%** інформації, *зорових* – **25%**, а в *об'єднанні зорового і слухового* – **65%**.

Підкреслимо, що ефективніше сприйняття музичного матеріалу доповнює спільна діяльність двох аналізаторів: зорового і слухового. Зоровий – сприяє утриманню в пам'яті образу оточуючого (іграшки, демонстрування предмета), слуховий аналізатор допомагає утриманню в пам'яті звучання аудіального образу, його звучання (звуковий супровід поєднується з предметами, іграшками, в поєднанні з діями). Тому постає необхідність поєднувати різні види аудіовізуальних засобів музичної терапії в корекційно – виховній роботі з розумово відсталими дітьми.

Багатьом дітям раннього віку з порушеннями у розвитку притаманна зацікавленість до ритмічних одноразових дій, що повторюються і постають опорою до організації ритмічно-музичної гри, в яку діти активніше включаються, завдяки якій вони засвоюють різнобічні дії в зацікавленій для них формі.

Корекційно-педагогічну цінність має ігрова діяльність, що супроводжується співом в процесі проведення корекційно-виховного заходу вихователем з дітьми.

Перш за все важливо підібрати цікаву пісню самому вихователю, її тональ-

лікувати вади та активізуватися їй у повсякденному житті. Крім того на музичних заняттях задіюють різні види музичної діяльності: рух (танок); вигукування доступних слів (спів); виконання гри на одному із музичних інструментів. Володіючи такими можливостями, музична терапія повинна бути задіяна в корекційно-виховному процесі учнів з розумовою недостатністю, активізувати та розвивати їх пізнавальну активність.

Музична терапія, як засіб корекційно-виховного процесу, характеризується наступними ознаками: спільністю і взаємозв'язком теоретичних і практичних технологій використання; багатосторонніми зв'язками з психологічними, педагогічними, соціальними явищами; відносною самостійністю від інших процесів корекційно – виховного впливу на дитину; здатністю до інтегрованого взаємозв'язку в різних видах корекційно – виховної діяльності, об'єднуючи анатомо-фізіологічні, психологічні, соціальні концепції розвитку дитини.

Виділяють чотири основні напрямки впливу музичної корекційної терапії на дитину: розвиток навичок міжособового спілкування, комунікативних функцій і можливостей; емоційний вплив в ході корекційної психотерапії; регулюючий вплив на психовегетативні процеси; набуття естетичних можливостей.

Впровадження психологічних механізмів корекційно-виховного впливу музикотерапії вказує на: підвищення емоційної активності; пом'якшення конфронтації з життєвими переживаннями; регулювання емоційного стану; поглиблення соціальної активності.

Аналіз формування емоційної активності у дітей з використанням підібраних музичних елементів (тональність, ритм) засвідчує здатність викликати у дитини стан, адекватний характеру подразника: м'які ритми заспокоюють; мінорні тональності викликають депресивний ефект; швидкі пульсуючі ритми викликають негативні емоції; консонанси – заспокоюють; дисонанси – збуджують.

Фізіологічні дослідження виявили вплив музики на діяльність внутрішніх енергосистем дитини – прискорення скорочень биття серця, підвищення темпу респірації, також вплив на пульс, дихання в залежності від висоти, сили звуку і тембру.

Активна музикотерапія спрямована на корекційно-педагогічну діяльність дітей, постає як імпрівізація мелодії грою на доступних музичних інструментах, підтримана людським голосом може бути індивідуальною, груповою, підсилена музичним інструментом, або ж хоровим співом.

Впровадження музичної терапії у комплексному спрямуванні передбачає використання музики в цілісно-ізолюваному ритмі, в якості доповнення музичного супроводу іншими звуковими впливами для підвищення ефективності корекції різного роду порушень: поведінкових, сенсорного дефіциту; психосоматичних хвороб; емоційної нестабільності в цілому – відхиленню у розумовому розвитку.

Музична терапія допомагає розкрити душевний стан дитини, впливати на формування пізнавальних інтересів та поведінку, коригувати спрямованість уваги на особливості сприйняття оточуючого

світу, сприяти формуванню інтелектуального та духовного розвитку, естетичних почуттів.

Коригуючи індивідуальний розвиток дитини, педагог повинен визначити її емоційний стан, вивчити можливості використання ефективних методів музичної терапії, її вплив на внутрішню духовну сторону дитини, входження її у світ музичного мистецтва.

Досліджений той факт, якщо музичний супровід спрямований на емоційну сторону когнітивної сфери дитини, то він більш активніше пробуджує розвиток її почуттів, ніж вплив інших творів мистецтва, а також залежить від особливостей музичного твору, виконавця та від сприйняття його дитиною.

„Музыка способна вызывать слезы – неизвестно по поводу какого предмета; способна вызывать отвагу и мужество – неизвестно для кого и для чего; способна внушать благоговение – неизвестно кому” (А.Ф. Лосев, 1927, с. 24).

З цього приводу можна навести приклад Л.С. Виготського, який висловив думку, що результатом впливу музики може бути викликана емоція у дитини протилежна тій, що закладена в музичному творі. (Л.С. Виготський. 1997, с. 298).

Можна стверджувати, якщо підсилювати в звуках найтонші почуття людської душі, цим самими ми збуджуємо у дитини радість і сум, співчуття і повагу, збагатимо її емоційний досвід, динамізуватимемо внутрішній стан її життя, адже емоційна сторона музичного змісту активніше сприймається нею.

Професійне опанування мистецтвом музичного впливу вкрай важливе для корекції вад дитини, дає змогу успішно вирішувати корекційно-виховні завдання, вміло керувати навчально-виховним процесом, активно формувати естетичні навички, активізувати її психофізичний розвиток.

Важливим чинником розвитку дитини постає формування у неї художньо-естетичного ставлення до оточуючого середовища, підсиленого засобами музики: розуміння краси в природі, мистецтві; здатності до естетичного сприйняття і судження про її красу; розмаїття прекрасного в людині; творах мистецтва; у навколишньому світі; сприйняття та відтворення його у звукових барвах.

З раннього віку дитина виділяє музику з оточуючих її звуків, шумів. Вона зосереджує свою увагу на почутій мелодії, затихає на короткий час, прислуховується, реагує посмішкою, окремими рухами. Поступово дитина обдмує деякі взаємозв'язки між явищами, робить найпростіші узагальнення, з'ясовує, наприклад, характер музики: весела, радісна, спокійна або ж сумна, входить у світ спілкування через розмаїття музичних образів.

Доступність музики, сприйнятті її ненародженою дитиною, стала основою використання впливу та медичної допомоги недоношеним та дітям з неврологічною патологією. Підтверджено, що музична терапія сприяє подальшому їх розвитку (Г.В. Яцик, Е.П. Бомбардірова), що закономірно пояснює особливу роль раннього музичного виховання для розумового розвитку дитини. Отже пренатальна педагогіка займається дослідженням можливостей музичного впливу на дитину ще при вагітності матері. ►

ність, ритм, темп, та головний супровід, щоб діти добре визначали ті звуки, які близькі до їхнього практичного досвіду. Під час проведеного співу вихователь повинен звертати увагу на виразність звуку і голосоведіння. При цьому рухові дії легко сприйматимуться і запам'ятовуватимуться дітьми тоді, коли вихователь сам їх добре засвоїв і з захопленням та любов'ю передає дітям.

Важливим джерелом виховання є використання в корекційно-виховному процесі мелодичної народної пісні. З раннього дитинства в дитячу душу закарбовуються слова, які активізують іскорки добра і справедливості в її розвитку. Саме прилучення учнів до народної пісні сприятиме збагаченню їх пізнавальної активності, формуватиме уявлення про моральні ідеали, які нерозривно пов'язані з навколишнім світом, з суспільним оточенням.

В. О. Сухомлинський відзначав, що мелодія і слово рідної пісні – це виховна сила, яка розкриває перед дитиною вільнолюбний характер українського народу, його музичну творчість, сприяє пробудженню особистісних здібностей в плані естетичного виховання, допомагає відродженню духовності та народної пісенної культури.

Значну пізнавально-художню цінність носять пісні календарно-обрядової тематики, які пов'язані з явищами природи і календарними датами (зимовими, весняними та літньо-осінніми, колядки, щедрівки, „Подоланочка”, „Вийшли в поле косарі”, „Коляд, коляд, колядниця”, „А вже весна” та ін..

Ігри-пісні, дитячі лічилки з елементами музичного супроводу, дають можливість набувати дітям певного соціального досвіду, активізувати сприйняття оточуючого,

вчити дитину розуміти смисл слів, повного об'єднання звукового ряду (дитина, яка не слухає в ранньому віці колискових пісень, збіднена в своєму емоційному, моральному і врешті розумовому розвитку).

В організації підбору використання та засвоєння пісенного репертуару, його доступності, вихователю слід провести коротку цікаву емоційну розповідь про історію виникнення пісні, що сприятиме розкриттю її осмисленню її змісту, висвітлюватиме життя народу, його духовну культуру. Зміст пісенного тексту у поєднанні з музичним супроводом доповнить один одного, створить художній образ і передасть певний настрій учневі.

У проведенні виховного заходу з використанням музичного супроводу можна запропонувати учням намалювати на папері свої враження від прослуховування музичного твору.

Одним із корекційних прийомів стимулювання відповідей учнями є особистісна участь вихователя у підборі та виконанні поставлених завдань з імпровізацією музичного супроводу на запропоновану тему, використовуючи в своїх діях музичний супровід, або ж ритмічну основу підбраної мелодії.

З цього приводу В.Сухомлинський зазначав: „Пізнання світу, почуттів не можливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й дівастати насолоду від неї... Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті є основою естетичної, моральної культури”.

Використання музично-педагогічної терапії не достатньо обґрунтоване в наукових дослідженнях з розумово-відсталими дітьми.

У процесі різноманітної музичної діяльності необхідно створювати сприятливі передумови і використання для подальшого розвитку пізнавальної активності дитини, формування у неї художніх здібностей, розуміння краси.

Орієнтуючись на особистість вихованця, педагогу в його корекційно-виховній роботі з дитиною засобами музичної терапії, важливо враховувати те, що вона тісно взаємопов'язана з іншими видами психолого-педагогічних технологій: мистецтвом, психологією художньої творчості, соціологією мистецтва, фізіологією, невропатологією, загальною і віковою психологією, психіатрією та іншими методиками.

Значний вклад в добір музичного матеріалу для використання в корекційно-виховній діяльності з розумово відсталими дітьми вніс український музичний діяч В. М. Верховинець, автор дитячого музично-ігрового репертуару „Весняночка”, збагативши музичне мистецтво як невід'ємну складову корекційно-розвивальної роботи з дітьми. Його тематична підбірка творів активно використовується в дошкільних та шкільних закладах при проведенні свят та на уроках співів й інших виховних заходах. Із музичної спадщини видатних композиторів П.І. Чайковського, В.А. Моцарта, Й.С. Баха, М.І. Глінки та ін. є твори, що сприяють людській діяльності, вважаються активним еліксиром, який розслабляє і заспокоює, стимулює мислену діяльність, покращує пам'ять, лікує головні болі.

Корисні природні мелодії: шум дощу і дихання моря; пташиний спів і дзюрчання струмка. Хоровий церковний спів, музика убивають хворобливі мікроби. Недарма під час епідемії у селах і містах не замовкали церковні дзвони.

По-іншому впливає поп-музика. При постійному і довготривалому прослуховуванні, кількість активних мозкових зон зменшується, виникають складнощі з пам'яттю людини, по простому, людина „дуриє”.

Необхідно бути обережним при використанні джазової, або ж рок музики. Лише при обережному її використанні людина може набирати потужний заряд енергії, та виліковувати різносторонні вади.

При підборі музичного супроводу та використання інструментів важливо проконсультуватися з музотерапевтом, а щоб музика сприяла оздоровленню необхідно дотримуватися його порад і слухати музику, яка подобається, вона повинна бути якісною, без по стороннього впливу, шумів; музичні сеанси слід приймати за 4-5 годин до сну, сприймати їх через якісну звуковідтворюючу апаратуру, що покращує слухове її сприйняття.

Тематику музичних творів доцільно підбирати в залежності від сезонних та погодних умов, або відповідного свята. Наприклад: на вулиці дощ, вихователь підводить учнів до вікна і пропонує подивитися і сказати, що бачать учні на вулиці (перехожі йдуть під парасолями, машини рухаються і розбризкують воду в калюжах та ін.). Потім під музичний супровід або шумові ефекти дощу пропонує учням передати побачене за вікном. Вихователь може давати деякі пояснення учням у доступній для них формі висловлювати побачене.

Тому у корекційно-виховній роботі педагога слід дотримуватись творчого підходу до розуміння індивідуальних, психофізичних особливостей дитини, її структурно-вторинних порушень, використовуючи компенсаторні можливості дитини.

Для цього вихователю необхідно вдумливо підходити до підбору відповідного музичного твору у використанні з дітьми, набувати відповідного рівня музичних знань та їх використання (яка музика корисна і потрібна, відповідності звукового інструмента-

рію), набувати свій музично-аналітичний потенціал.

На сьогоднішній день слід відмітити, що у практичній роботі з розумово відсталими дітьми не достатньо використовується музична терапія. Причиною такого стану є те, що більшість корекційних педагогів орієнтує дітей на зорове сприйняття навколишньої дійсності, не використовуючи інші види інформації. Багато з них не знайомлять дітей зі звуками явищ природи, звуками, що пов'язані з діяльністю людини (музичної освіти), а також недостатньо звукового матеріалу, звуковідтворюючої апаратури, відсутність у вихователів теоретичних знань і практичних умінь, а також зацікавленості у цій проблемі.

Музика – найсильніший вид мистецтва, а музична терапія здатна творити диво, сприяти одужанню від невиліковних хвороб та інших вад дитини.

Залучення до музичної терапії (гра, співи, рух, танок), з однієї сторони, забезпечить вплив її на психофізичний розвиток дитини, з іншої сторони, полегшить можливість спілкування з дорослими, що є необхідною умовою входження та інтеграції дитини з вадами розвитку у суспільне оточення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Киселева М. В. Арттерапія в практичній психології і соціальній роботі / М. В. Киселева. – Київ, 2007. – 336 с.
2. Константинова И. С. Музыкальные занятия с особым ребёнком : взгляд нейропсихолога / И. С. Константинова. – Москва : Терфинт, 2013. – С. 352
3. Коррекционная педагогика. – 2005. – №3 (9).
4. Кот М. З. Музично-педагогічна терапія у виховному процесі спеціальних корекційних закладів освіти / М. З. Кот // Актуальні проблеми навчання і виховання дітей, які потребують корекції розумового розвитку. – Київ, 2008. – С.71-74. (Серія „Столична освіта”).
5. Орлов Е. Н. Сократ, Платон, Аристотель / Е. Н. Орлов, Е. Ф. Литвинова. – СПб. : ЛИО Редактор, 1995.
6. Побережная Г. И. Музыка в детской душе / Г. И. Побережная. – Киев, 2007. – 77 с.

Николай Кот

Музыкальная терапия как способ воспитания ребенка в отклонении в развитии

Статья посвящена актуальной проблеме влияния музыкальной терапии на коррекцию отклонения в психофизическом развитии ребенка. Наведена история возникновения и внедрения музыки как мощного способа в лечении болезней человека. В статье рассматривается влияние музыкального искусства, как средства психофизического развития детей с интеллектуальным недоразвитием и ее использование в коррекционно-воспитательной работе.

В статье подана информация, которая поможет коррекционным педагогам, родителям сориентироваться в современных аспектах коррекционно-воспитательной работы с использованием музыкальной терапии, поможет в выборе путей и способов её использования в преодолении недостатков в психофизическом развитии ребенка.

Ключевые слова: искусство, музыкальная терапия, коррекция психофизического развития, дети с нарушением интеллекта.

Mykola Kot

Music therapy as a way of raising a child with development deviations

The article is devoted to the actual problem of influence of music therapy on the correction of deviations in psychophysical development of the child. The history of the emergence and implementation of music therapy is displayed as a powerful method in the treatment of human diseases. It is considered in the paper the influence of music as instrument of correcting mental and physical development of children with intellectual disabilities and its use in correction and educational process.

This article provides information that can help correction educators and parents to orientate in the modern aspects of correction and educational work with music therapy use, help in choosing the ways and means of its use in overcoming shortcomings connected with the psycho-physical development of the child.

Key words: art, music therapy, correction of mental and physical development, children with intellectual disabilities.